[Downloaded from jhre.ir on 2026-11-29]

بررسی و تحلیل اثرات طرح بهسازی مسکن بر الگوی بومی مساکن روستایی(مطالعه موردی: دهستان سلطانعلی شهرستان گنبدکاووس)

گیتی صلاحی اصفهانی*، محمد میرزاعلی**، حسین سادین***

تاریخ دریافت مقاله: ۱۳۹۳/۰۷/۰۶
تاریخ پذیرش مقاله: ۱۳۹٤/۱۲/۰۵

چکیده

توسعه روستاها و مقاوم‌سازی مسکن روستایی همواره یکی از مهمترین دغدغه‌های برنامه‌ریزان روستایی بوده است. در این راستا طرح‌های مختلفی در قالب برنامه‌های توسعه به اجرا گذاشته شده که طرح ویژه بهسازی و نوسازی مسکن روستایی متأخرترین و یکی از مهمترین این طرح‌ها در کشور می باشد، طرحی که با هدف تأمین مسکن متناسب، مقاوم و بادوام روستایی شکل گرفت. در واقع، طرح بهسازی مسکن روستایی، یکی از مهمترین طرح‌های کالبدی است که طی دهه اخیر به سبب اختصاص تسهیلات بانکی کم‌بهره از سوی دولت در سراسر کشور با استقبال فراوانی از طرف روستاییان روبرو بوده است. اگرچه این طرح به‌لحاظ رفع محرومیت و مقاوم‌سازی موفقیت قابل ملاحظه‌ای داشته است، اما به‌نظر می‌رسد معیارهای مربوط به الگوی بومی مساکن روستایی را کمتر مورد توجه قرار داده است. این مقاله به ارزیابی اثرات طرح بهسازی مسکن در الگوی بومی مساکن روستاهای ترکمن نشین دهستان سلطانعلی از بخش مرکزی شهرستان گنبد کاووس پرداخته است. پژوهش حاضر به‌لحاظ هدف از نوع کاربردی و به‌لحاظ روش‌شناسی به‌صورت توصیفی- تحلیلی است که با استفاده از پرسشنامه محقق ساخته، از ۳۰۰ سرپرست خانوار روستایی به‌صورت تصادفی ساده به‌دست آمده، به‌طوری که میزان پایایی این ابزار تحقیق با استفاده از روش ضریب آلفای کرونباخ حدود α=۰/۸ بوده است. جامعه آماری نیز به دو گروه استفاده‌کنندگان از وام مسکن و فاقد وام مسکن گروه‌بندی شدند. نتایج کلی تحقیق نشان می‌دهد که اکثر سرپرستان خانوارهایی که از طرح بهسازی مسکن روستایی استقبال نموده‌اند، کارگران روستایی بودند که دارای سنین پایین‌تر و البته از سطح سواد نسبتاً بالاتری برخوردار بوده‌اند. همچنین اگر چه این طرح در زمینه ارتقای فرهنگ روستاییان در زمینه تهیه طرح و نقشه، رعایت حریم امنیت و الگوی مصرف انرژی واحدهای مسکونی نتایج مثبتی داشته، لیکن در زمینه بسیاری از معیارهای الگوی بومی مسکن ترکمن از جمله جانمایی خانه در حیاط، جهت‌یابی خانه، تغییر کارکردهای اقتصادی و ارتفاع بنا، نتایج چندان مناسبی نداشته است.

واژگان کلیدی: طرح بهسازی مسکن، الگوی بومی مسکن، روستاهای ترکمن نشین، وام مسکن، دهستان سلطانعلی.

* استادیار گروه جغرافیای دانشگاه پیام نور. gity_salahi@yahoo.com
** دانشجوی دکترای جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، دانشگاه پیام نور تهران.
*** کارشناس‌ارشد جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، دانشگاه پیام نور گنبدکاووس.

[Downloaded from jhre.ir on 2026-11-29]

مقدمه

مسکن به‌عنوان پناهگاه و اقامتگاه، زاییده یکی از نیازهای اساسی جوامع انسانی است که عناصر سازنده آن به‌طور توأمان از محیط طبیعی، شیوه‌های زیستی- معیشتی و روابط اجتماعی و فرهنگ جامعه مورد نظر تأثیر پذیرفته است. این اثرپذیری از شرایط محیطی و اکولوژیکی، در بناها و مساکن نواحی روستایی، بسیار محسوس و ملموس‌تر است به‌گونه‌ای که نه تنها فرم، نحوه ساخت و نوع مصالح بناها، بلکه چگونگی مکان‌گزینی خانه و هر یک از اجزا و ضمایم الحاقی آن را متناسب با تنوع کارکردی هر یک از سکونتگاه‌ها رقم می‌زند. بدین ترتیب بر پایه نگرش سیستمی، هم‌سنخی ساختی- کارکردی هر یک از عناصر و اجزای مسکن، چنان پیوندی ایجاد می‌کنند که به مثابه یک سیستم پویا عمل کرده و هویت و ویژگی خاصی به مساکن روستایی می‌بخشد که در نهایت در بافت کلی و چشم‌انداز سکونتگاه‌ها تجلّی می‌یابد. این ویژگی‌ها که تحت تأثیر نیروها و عوامل محیطی و فرهنگ مادی و معنوی جوامع روستایی تکوین و طی روندهای زمانی تکامل یافته‌اند، در مناطق مختلف جغرافیایی به صور مختلفی نمایان می‌شوند و از آن با عنوان «الگوی بومی مسکن[1]» خاص آن منطقه یاد می‌شود. امروزه از منظر توسعه پایدار همان قدر که درک دقیق و درست از بوم‌شناسی مساکن مناطق مختلف روستایی کشور حائز اهمیت است، حفظ و پایدارسازی آن نیز بسیار ضروری و مهم می‌باشد، زیرا در دهه‌های اخیر، الگوهای بومی مسکن، تحت تأثیر عوامل مختلف (طبیعی و انسانی) به شدت در حال تطّور و دگرگونی است. اگر چه بخشی از این تحولات بنا به ملاحظات زمانی و مکانی و نیز تحت تأثیر پیوند با فرهنگ شهری ممکن است اجتناب‌ناپذیر باشد، لیکن دخالت برخی عوامل برون‌زا، چه آگاهانه و چه ناآگاهانه، آن چنان ساختار نظام قبلی مساکن را برهم می‌زند که گاه به تضعیف و یا حذف کارکردهای واقعی روستاها منجر می‌شود (نظری و پک،۱۳۹۲، ۲۸).

در این میان، توسعه روستاها و مقاوم‌سازی مسکن روستایی همواره یکی از مهمترین دغدغه‌های دولتمردان و برنامه‌ریزان روستایی بوده و در این راستا طرح‌های متنوعی در قالب برنامه‌های توسعه به اجرا گذاشته شده است که طرح ویژه بهسازی و نوسازی مسکن روستایی متأخرترین و یکی از مهمترین این طرح‌ها در کشورمان می باشد. طرحی که با هدف تأمین مسکن متناسب، مقاوم و با دوام روستایی شکل گرفت و با نوسازی سالانه حداقل دویست هزار واحد مسکن روستایی به یکی از تأثیرگذارترین برنامه‌های معاصر توسعه روستایی در کشور تبدیل گردیده و روند تغییرات به‌وجود آمده در کالبد و سیمای روستاها را شتاب بخشیده است. طرح بهسازی مسکن روستایی که از سوی بنیاد مسکن انقلاب اسلامی در حال اجرا است، طرحی «برون‌زا» تلّقی می‌شود که در آغاز با هدف تأمین مسکن برای محرومان شروع شده و روند بسیار کند و بطئی داشته است (بنیاد مسکن انقلاب اسلامی،۱۳۸۵، ۲-۱). امّا در سال‌های اخیر دامنه فعالیت‌های آن از طریق اعطای تسهیلات بانکی هم به‌لحاظ کمی و هم کیفی- فنی (مقاوم‌سازی) بسیار گسترش یافته است. در این میان اگرچه در اسناد برنامه‌های توسعه به مقولات مختلفی از قبیل برقراری عدالت اجتماعی و توسعه پایدار مسکن، مقاوم‌سازی و هویت بخشی به معماری بومی تأکید شده است (سازمان برنامه و بودجه،۱۳۸۷، ۳۱۷-۳۱۵)، لیکن به‌نظر می‌رسد مجریان برنامه در عمل، اهداف «مقاوم‌سازی[2]» و «عدالت اجتماعی[3]» را بیشتر ملحوظ داشته و مقوله رعایت الگوی معماری بومی مسکن را کمتر مورد توجه قرار داده‌اند. از این رو

[Downloaded from jhre.ir on 2026-11-29]

نویسندگان مقاله حاضر، موضوع اخیر را وجه نظر خود قرار داده و از این منظر طرح بهسازی مسکن روستایی را در روستاهای ترکمن نشین دهستان سلطانعلی شهرستان گنبدکاووس مورد ارزیابی قرار داده‌اند. بدین ترتیب درصدد پاسخگویی به این سؤال اساسی هستند که معیارهای بوم‌شناختی الگوی مسکن در روستاهای ترکمن نشین دهستان سلطانعلی شهرستان گنبدکاووس، تا چه حدی در طرح‌های بهسازی مسکن روستایی از سوی متولیان امر مورد توجه قرار گرفته است؟ به‌عبارت دیگر، تا چه میزان ساخت‌وسازهای نوین مبتنی بر طرح بهسازی مبتنی بر الگوی بومی مساکن روستایی بوده است؟

ادبیات تحقیق

باتوجه به اینکه محور پژوهش حاضر، ارزیابی اثرات طرح بهسازی مسکن بوده و ارزیابی اقدامات، اهداف طرح‌ها و میزان تحقق اثرات آن‌ها بر الگوی بومی مساکن روستایی را هدف قرار می‌دهد، موارد زیر از جمله مطالعات صورت پذیرفته در قالب این موضوع می‌باشد:

– موسوی (۱۳۸۰) در یک طرح پژوهشی به بررسی آثار اجتماعی طرح‌های بهسازی در روستاهای استان اصفهان می‌پردازد به‌طوری که یافته‌های این طرح نشان می‌دهد علاوه بر حجم عظیم سرمایه‌گذاری مادی و انسانی، این پروژه‌ها باعث پدید آمدن تغییرات ساختاری در ابعاد اجتماعی، اقتصادی و فیزیکی روستا، از جمله مساکن روستایی آن گردیده است.

– کریمی‌آذر و شمسی یوسفی (۱۳۸۸) در مقاله‌ای به بررسی مسایل پیش روی روستاها در حوزه ساخت وساز روستایی و عملکرد بهینه در این زمینه می‌پردازند. همچنین نگارندگان سعی در اثبات این موضوع دارند که مهمترین قسمت طرح‌هادی روستایی، برنامه‌ریزی کالبدی و ارائه راهکارهای بهینه سازی بافت و ارائه شیوه‌ها و اصول صحیح اجرای ساختمان‌ها در نواحی روستایی کشور می‌باشد.

– ولی‌زاده و سلیقه (۱۳۸۸) در مقاله ارزیابی طرح‌های اجرا شده مساکن روستایی، به ارزیابی طرح‌های اجرا شده مساکن روستایی طرح ویژه بهسازی، براساس احکام و ضوابط طرح گونه‌شناسی مسکن روستایی استان آذربایجان شرقی پرداخته است. براساس معیارهای این پژوهش که در سه بخش ضوابط معماری، ضوابط فنی و ضوابط طراحی اقلیمی ارائه شده، ۱۲۶ طرح مسکن روستایی در شهرستان‌های این استان مورد ارزیابی قرار گرفته‌اند. همچنین نتیجه کلی تحقیق نشان می‌دهد که بین معیارهای ارزیابی و طرح‌های اجرا شده، مطابقت کافی وجود ندارد.

– بیتی (۱۳۹۱) در مقاله ارزیابی جایگاه الگوهای بومی در برنامه‌های ساخت‌وساز مسکن روستایی به بررسی اهمیت این طرح در توسعه معاصر روستایی اقدام می‌نماید، سپس با بررسی روند ساخت‌وساز مسکن روستایی در قالب این طرح به ارزیابی جایگاه الگوهای بومی مسکن روستایی می‌پردازد، تا با شناسایی حوزه‌های تأثیرگذار بر اجرای الگوها، علل عدم کامیابی کامل طرح در به‌کارگیری الگوهای بومی مسکن روستایی را مشخص نماید.

– گلپایگانی و همکاران (۱۳۹۲) در مقاله‌ای، طرح مسکن روستایی و تأثیر آن بر شاخص‌های بهداشتی و ایمنی مسکن را بررسی نمودند که هدف از این مطالعه بررسی، مقایسه شاخص‌های بهداشتی و شاخص‌های ایمنی در سکونتگاه‌های سنتی و خانه‌های طرح مسکن روستایی بم بوده است. نتایج کلی تحقیق حاکی از بهبود نسبی در وضعیت شاخص‌های خانه‌های طرح مسکن روستایی نسبت به خانه‌های سنتی است.

[Downloaded from jhre.ir on 2026-11-29]

ساخت‌وسازهای روستایی، به دو طریق ساخت مسکن بدون حمایت دولت و توسط خود روستاییان و نیز ساخت‌وساز با حمایت و مشارکت دولت و مردم امکانپذیر می‌باشد (حجت، ۱۳۸۵،۸٤). روستاهای کشور در طول تاریخ دیرینه خود، شاهد توسعه تدریجی از طریق ساخت‌وسازهای خود روستاییان با معماری ارگانیک و بومی خود بوده و دیر زمانی بعد از آن و پس از آشنایی و وابستگی آن‌ها به شهرها، معماری التقاطی و نهایتاً معماری شهری به روستاها راه یافته است.

در طی این سال‌ها، دولت با دخالت مستقیم در امر احداث واحدهای مسکونی برای روستاییان در قالب برنامه‌ها و طرح‌های نوسازی مسکن روستایی- از جمله طرح بهسازی مسکن روستایی- تضمین چندانی برای موفقیت نداشته‌اند که مهمترین علل آن، هزینه‌های مالی سنگین، محدودیت منابع دولتی و... می‌باشد (سرتیپی‌پور،۱۳۸۷،۷). همچنین تجارب کشورهای دیگر و نیز تجربه به‌دست آمده در زمینه ساخت‌وساز مستقیم دولت در مناطق جنگزده، نشان می‌دهد که بهترین شیوه بازسازی و نوسازی خانه‌های روستایی، ایجاد بستر مناسب با حمایت فنی و مالی دولت و احداث خانه توسط خود مردم (سرتیپی‌پور،۱۳۸۵، ۵۲) و با توجه به الگوی بومی مساکن روستایی خویش می‌باشد.

طرح بهسازی مسکن روستایی

طرح ویژه بهسازی مسکن روستایی از سال ۱۳۷٤، توسط بنیاد مسکن انقلاب اسلامی، با هدف بهبود کیفیت مسکن و بافت روستایی و ارتقای سطح ایمنی، بهداشتی، رفاه و آسایش روستاییان آغاز گردید[٤]. براساس این طرح، نسبت به مقاوم‌سازی واحدهای مسکونی کم دوام و بی دوام در روستاهای کل کشور اقدام و سالانه هزاران واحد مسکونی روستایی ساخته می شود که اهداف این طرح به قرار زیر می‌باشد:

۱- احداث مسکن مقاوم و بادوام روستایی ۲- تلاش در حفظ هویت معماری بومی مسکن روستایی و تأمین مسکن متناسب با نیاز روستایی ۳- تأمین جنبه زیباشناسانه سیمای روستا[٥] و احداث مسکن سبز روستایی ٤- تغییر فضای روستایی از محیطی غیربهداشتی، آسیب پذیر و رو به زوال به فضای سرزنده، شاداب و جاذب و زیبا به‌لحاظ جلوگیری از مهاجرت ٥- تطبیق کالبد مسکن روستایی با زندگی امروزی ٦- گذار از نگرش تأمین سرپناه برای روستایی به تأمین مسکن برای آن‌ها ۷- ارتقای توسعه سکونتگاه‌های روستایی و تلاش در نزدیکی سطح بهره‌مندی از رفاهیات شهرها و روستاها ۸- تلاش در بهینه سازی مصرف انرژی در مسکن روستایی ۹- افزایش قابلیت و سرعت اجرای طرح‌های کالبدی و عمرانی روستاها ۱۰- تأمین بهداشت محیط روستایی با تولید مسکن روستایی بهداشتی ۱۱- تلاش در به حداقل رساندن آثار مخرب تقلید کورکورانه از ظواهر شهری نامناسب در تولید مسکن روستایی ۱۲- ایجاد تحرک در چرخه تولید مسکن روستایی ۱۳- ترویج الگوهای منتخب و برجسته معماری روستایی به‌لحاظ فرم و جنبه‌های زیباشناختی سیمای روستا ١٤- ترویج فرهنگ بیمه و ایجاد زمینه‌های لازم جهت تحت پوشش قرار دادن واحدهای احداثی مسکن روستایی (بنیاد مسکن انقلاب اسلامی،۱۳۸۷).

مسکن و الگوی بومی مسکن

مسکن به‌عنوان یکی از نیازهای اصلی آدمی، جایگاه زندگی انسان بوده و نوع بشر در رابطه با محیط کالبدی اطرافش، همواره بیشترین وابستگی را به خانه داشته است. از آغاز سکونت بشر در کره خاکی، مسکن به‌صورت یکی از مهمترین نیازهای بشری مطرح بوده که توامان دارای بعد مادی و معنوی می‌باشد (فاتح و

[Downloaded from jhre.ir on 2026-11-29]

داریوش،۸، ۱۳۹۰). مقوله مسکن گسترده و پیچیده است، ابعاد متنوعی دارد و نمی‌توان تعریف واحدی از آن ارائه نمود (اهری و دیگران،۷،۱۳٦۷). مفهوم مسکن علاوه بر مکان فیزیکی، کل محیط مسکونی را نیز در بر می‌گیرد که شامل کلیه خدمات و تسهیلات ضروری مورد نیاز برای بهزیستن خانواده و طرح‌های اشتغال، آموزش و بهداشت افراد است (مخبر،۱۷،۱۳٦۳). بنابراین مسکن چیزی بیش از یک سرپناه صرفاً فیزیکی است و کلیه خدمات و تسهیلات عمومی لازم برای بهزیستن انسان را شامل می شود و باید حق تصرف نسبتاً طولانی و مطمئن برای استفاده کننده آن فراهم باشد (knapp,1982,35). نظر به گستردگی و تنوع حوزه مطالعه مسکن، صاحب‌نظران، متناسب با رویکردها و حوزه‌های تخصصی خود، تعاریف متفاوتی از آن داشته‌اند. برخی معتقدند که مسکن، مفهومی چندوجهی است که مفاهیمی مانند آسایش و امنیت، بیان هویت و پایگاه اجتماعی ساکنان را در بر می‌گیرد (Werner & Altman,1986,1). برخی در تعریف مسکن از مفهوم سیستم قرارگاه‌ها استفاده می‌کنند و مسکن را مانند سیستمی از قرارگاه‌ها تعریف می‌کنند که فعالیت‌های خاصی در آن جریان دارد (Low & Chambers,1989,E). از دیدگاه راپاپورت، مسکن بخشی از محیط ساخته شده می‌باشد که روابط میان مردم و مردم، مردم و اشیاء و اشیاء و اشیاء را در بردارد (Rapoport,1977,A). او با تکیه بر نگرش سیستمی می‌گوید که مسکن، صرفاً یک سرپناه فیزیکی در قلمرو سکونت نمی‌باشد، بلکه مانند بخشی از سیستم فرهنگی سکونت است که مجموعه خاصی از فعالیت‌ها در درون آن رخ می‌دهد. وی مسکن را سیستمی از قرارگاه‌ها می‌داند که آن قرارگاه‌ها، الگوی خاصی از فعالیت‌هایی را که در درون آن شکل می‌گیرد، شامل می‌شود. یک قرارگاه شامل محیط کالبدی است که یک وضعیت از رفتارهای قابل پیش‌بینی و مداوم را تعریف می‌نماید. به‌طور کلی، مساکن از نظر مصالح ساخت، شکل و آرایش قسمت‌های مختلف، تحت شرایط جغرافیایی محیط خود قرار می‌گیرند و به سبب انعکاس این تأثیر از اهمیت جغرافیایی برخوردار می‌شوند. مساکنی که بیشترین تطابق را با محیط جغرافیایی داشته و تأثیرات محیط خود را به خوبی منعکس می‌کند، مساکن روستایی می‌باشد (ظاهری،۱٦۵،۱۳۷۸). کلید فهم خانه روستایی وابسته به شناخت فضاست و از این طریق است که باید فضای مطلوب و دلنشین برای زندگی روستایی به‌وجود آورد. اگرچه خانه‌های بومی روستایی طبق فرهنگ و رسوم محلی شکل گرفته، امّا شکل و سازماندهی این خانه‌ها اتفاقی و بر حسب تصادف نبوده، بلکه در کنار پاسخگویی به نیازها و احتیاجات انسانی تصور فضایی روستاییان نقش بسیار تعیین کننده‌ای در شکل‌گیری آن‌ها داشته است (سرتیپی‌پور،۱۳،۱۳۹۰). معماری روستایی ایران (به‌ویژه الگوی بومی مسکن روستایی ترکمن) به‌لحاظ ماهیت کارکردی و پاسخگویی به نیازهای انسانی، فعالیت‌های مردمی، عناصر تولیدی و محیط زیست، مجموعه‌ای همگن و متشکل با هویت کالبدی خاص را تشکیل می‌دهد که تجلی کننده ارتباطات و کارکردها و نقش چند عملکردی فضاهاست. این هویت از نفس سکونت و شیوه زیست در روستا نشأت می‌گیرد (سرتیپی‌پور،٤٤،۱۳۸٤).

کشور ما ایران سرزمین پهناوری است که در رابطه با عوامل متعدد اجتماعی و اقتصادی، تنوع شرایط اقلیمی، گذشته تاریخی و چند هزار ساله و کثرت آداب و رسوم، در چگونگی سکونت و الگوی بومی واحدهای مسکونی آن چهره های گوناگونی به‌وجود آمده و هر یک از عوامل فوق به تنهایی و یا در مجموع، به نحوی

[Downloaded from jhre.ir on 2026-11-29]

خاص در چگونگی ساخت‌وساز در نواحی مختلف تأثیرگذار بوده‌اند (فاتح و داریوش،۸، ۱۳۹۰). بنابراین منظور از معماری بومی، مجموعه واحدهای معماری که در سرزمینی معین گرد هم آمده‌اند و با هماهنگی‌هایی که در زمینه شکل، حجم‌گذاری، کاربردی، رنگ‌آمیزی و آهنگ سطح پر و خالی و همچنین در زمینه مصالح و نظام ساختمانی در آن‌ها پدیدار است، سری اصلی و اساسی را در بر دارد (آلپاگونوولو،۱۷۵،۱۳۸٤). براساس این تعریف می‌توان سه اصل کلی برای معماری بومی در نظر گرفت: ۱- وجود هماهنگی میان عناصر سازنده بنا ۲- تنوع در بناهای بومی و عدم یکنواختی در آن‌ها و ۳- پیروی از قوانین و ضابطه‌های نانوشته (غیر مدون) که متأثر از فرهنگ محیطی می‌باشند. بدین ترتیب مشخص می‌شود که بر پایه نگرش سیستمی، کلیت مسکن فراتر از جمع عناصر تشکیل‌دهنده آن است و همان‌طور که شناخت اجزا، بدون شناخت کل غیرممکن خواهد بود، شناخت کل نیز بدون شناخت اجزا، امکان‌پذیر نخواهد بود زیرا کلیت سیستم، بیانگر کیفیت‌های تازه‌ای است که عناصر تشکیل‌دهنده سیستم جزء به جزء دارای آن کیفیت نیستند (دوران،۱۷، ۱۳۷۰). بنابراین الگوی بومی مسکن نیز متناسب با عوامل مؤثر در شکل‌گیری آن‌ها یعنی عوامل محیطی، اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و روابط میان آن‌ها، به مثابه سیستمی عمل می‌کنند که ضمن شناخت ویژگی‌های ساختی و کارکردی هر یک از اجزاء، شناخت کلیت یکپارچه سیستم الزامی است.

روش تحقیق

تحقیق حاضر به‌لحاظ هدف از نوع کاربردی و به‌لحاظ روش‌شناسی توصیفی- تحلیلی است که به شیوه پس رویدادی به ارزیابی طرح بهسازی مسکن روستایی در روستاهای نمونه می‌پردازد. فرایند گردآوری داده ها نیز توامان به دو روش اسنادی و پیمایشی می‌باشد. جامعه آماری تحقیق را خانوارهای ساکن دهستان سلطانعلی شهرستان گنبد کاووس تشکیل می‌دهند که بر مبنای سرشماری ۱۳۹۰، تعداد آن‌ها ۹۲۸۱ واحد می‌باشد و نظر به تعدد آن‌ها، برای تعیین جامعه نمونه از روش نمونه‌گیری تصادفی بهره جسته‌ایم. بدین ترتیب به‌منظور ارزیابی دقیق‌تر نقش طرح بهسازی مسکن، جامعه مورد نظر به دو گروه ۱- سازندگان خانه با استفاده از وام مسکن (گروه اوّل) و ۲- سازندگان خانه بدون استفاده از وام مسکن (گروه دوّم) تقسیم گردید. سپس با استفاده از فرمول کوکران[٦] تعداد کل حجم نمونه ۳۰۰ سرپرست خانوار تعیین و به نسبت مساوی بین دو گروه تقسیم شدند. برای انتخاب خانوارهای نمونه نیز کلیه روستاهای مورد مطالعه را تحت پوشش قرار داده و از روش نمونه‌گیری تصادفی ساده استفاده شد. همچنین انتخاب شاخص‌ها، مؤلفه‌ها و متغیرهای تحقیق با توجه به اهداف تعیین شده در طرح بهسازی مسکن روستایی (بنیاد مسکن انقلاب اسلامی در سال۱۳۷٤) و تطبیق موضوع با احکام و ضوابط طرح‌های گونه‌شناسی مسکن استان گلستان می‌باشد. بر این اساس، این پژوهش حول سه محور و ضابطه اصلی: ضوابط معماری (جداول شماره ۳ و ٤ و ۷)، ضوابط فنی (جداول شماره ۱ و۲ و ٦) و ضوابط طراحی اقلیمی (جداول شماره ۵ و ۸) شکل گرفته است. برای رسیدن به اهداف تحقیق نیز ٤٤ سوال در قالب سوالات کمّی و کیفی مطرح و به‌صورت پرسشنامه خانوار روستایی تنظیم گردید. با توجه به مقیاس سئوالات تحقیق (اسمی، ترتیبی و فاصله‌ای) ارزش گذاری و کدبندی شده در نرم‌افزار آماری SPSS.17 داده‌های ثبت و پس از خلاصه‌سازی و تقلیل طبقات در قالب جداول دوبعدی و چند بعدی تجزیه و

[Downloaded from jhre.ir on 2026-11-29]

تحلیل گردید. در این راستا، برای آزمون شاخص‌های کیفی مورد مطالعه (مانند ضوابط طراحی اقلیمی: رعایت الگوی مصرف انرژی و...)، از آزمون ناپارامتریک کولوموگراف- اسمیرنف و برای شاخص‌های کمّی از آزمون پارامتریک T-Test، به‌کار برده شده و برای مؤلفه‌های اسمی از شاخص‌های مرکزی آمار توصیفی نظیر فراوانی، درصد و میانگین استفاده گردید. همچنین برای سنجش قابلیت اعتماد یا پایایی[۷] ابزار تحقیق نیز از روش آلفای کرونباخ استفاده گردید که مقدار ضریب آلفای کرونباخ حدود α=۰/۸۱ بوده است.

مؤلفه‌ها و شاخص‌های اصلی مورد استفاده در این پژوهش شامل: ۱- نحوه طراحی پلان و تهیه نقشه ۲- نحوه تهیه زمین و مساحت فضای خانه ۳- جانمایی ساختمان و ضمایم آن (اعم از جانمایی خانه اصلی، ضمایم خانه، فرم و جهت یابی خانه) ٤- فرم و جهت یابی خانه (شامل جهت‌یابی ساختمان و فرم خانه) ٥- ملاحظات امنیتی حریم خانه و ٦- الگوی مصرف انرژی، می‌باشد.

یافته‌های تحقیق

شناسایی الگوی مسکن بومی ناحیه مورد مطالعه، مستلزم کنکاش در مجموعه عوامل و مؤلفه‌هایی است که بر آن اثر گذاشته و عناصر و اجزای مختلف مسکن را در جنبه‌های ساختی و کارکردی شکل داده باشد. بی‌تردید نقش عوامل محیط طبیعی به‌عنوان بستر تکوین جوامع انسانی بر شیوه زندگی و معیشت آنان تعیین‌کننده خواهد بود که به نوبه خود این امر سایر ابعاد آن‌را متأثر می‌سازد. مسکن نیز به‌عنوان اقامتگاه انسانی از این قاعده کلی مستثنی نمی‌باشد. تجلّی این گونه اثرپذیری مسکن از عوامل محیطی را در بهره‌گیری از مصالح بومی، همسازی با عناصر اقلیمی به‌لحاظ جهت‌یابی ساختمان در مقابل نور، طراحی پلان و فرم بنا، ارتفاع، شکل و نوع پوشش سقف، ابعاد و اندازه بازشوها ملاحظه نمود. از سوی دیگر ساختارهای اجتماعی و اقتصادی مانند تنوع فعالیت‌ها، اندازه و نوع خانوار (هسته‌ای- گسترده) در کنار تکنیک و ابزار ساخت بناها به‌گونه‌ای در هم می‌آمیزند تا در هر مقطعی از روندهای زمانی الگوهای خاصی از مسکن به‌وجود آیند. شایان ذکر است نظر به اینکه تکوین و استقرار روستاهای مورد مطالعه همزمان با اعمال سیاست تخته قاپوی عشایر شکل گرفته‌اند، به شدت از الگوی استقرار آلاچیق‌های دوران کوچندگی تأثیر پذیرفته‌اند. به‌علاوه بررسی‌ها نشان می‌دهند که از زمان اسکان اولیه تاکنون دست کم چهار یا پنج تیپ مسکن روستایی در ترکمن صحرا قابل شناسایی است (نظری،۱۱۸،۱۳۷۲-۱۱۵). بر این اساس یافته‌های تحقیق حاضر در ارتباط با معیارها و شاخص‌هایی اثرگذار در تحولات الگوی مسکن بومی ترکمن به‌شرح ذیل مورد ارزیابی قرار می‌گیرند. منتهی قبل از ورود به مباحث و یافته‌های اصلی تحقیق، ابتدا اشاره کوتاهی به ویژگی‌های عمومی جامعه نمونه، اعم از ساختار سنی و جنسی، وضعیت تأهل و بُعد خانوارها و نیز شغل اصلی و سطح سواد (تحصیلات) سرپرستان پاسخگو می‌پردازیم؛

یافته‌های مرتبط با عوامل اثرگذار در تحولات الگوی مسکن بومی ترکمن

۱- نحوه طراحی پلان و تهیه نقشه

در گذشته به‌علت سادگی خانه‌ها کمتر پیش می‌آمد که قبل از اقدام به خانه‌سازی نقشه آن تهیه شود و معمولاً خود شخص یا بناهای محلی با استفاده از تجربیات خود و یا تقلید از پلان سایر خانه‌ها، خانه مورد نظر را می‌ساختند. اما امروزه به علت تأثیر فرهنگ شهری و نوگرایی در زندگی و نیز الزامات مقرراتی، تهیه نقشه ساختمان قبل از اجرای آن ضرورت دارد.

[Downloaded from jhre.ir on 2026-11-29]

یافته‌های تحقیق حاکی از آن هستند که همه جامعه نمونه، خانه‌های خود را با نقشه‌های از قبل طراحی شده احداث کرده‌اند. امّا نکته درخور توجه اینکه در گروه دارای وام مسکن، ۱۰۰ درصد نقشه‌ها توسط مهندسان ساختمان و معماری طراحی شده است در حالی‌که در گروه بدون وام مسکن، این میزان ٥٤/٧ درصد می‌باشد. بنابراین می‌توان نتیجه گرفت که اگرچه الزامی بودن تهیه نقشه برای دریافت وام تأثیر بسزایی در رعایت مقررات دولتی (بنیاد مسکن) داشته است، لیکن تهیه نقشه‌های مهندسی از سوی بیش از ۵۰ درصد جامعه سنتی روستا نیز جای تأمل دارد. به‌نظر می‌رسد این اقدام دولت به‌طور غیرمستقیم در فرهنگ‌سازی جامعه روستایی مؤثر افتاده و از پیامدهای جانبی طرح بهسازی مسکن تلقی می‌شود (جدول شماره ۱).

گروه	مهندسین ساختمان		بنّاهای محلّی		جمع کل	
	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد
دارای وام مسکن	۱۵۰	۱۰۰	-	-	۱۵۰	۱۰۰
بدون وام مسکن	۸۲	٥٤/٧	٦٨	٤٥/٣	۱۵۰	۱۰۰

ج ۱. مقایسه نحوه تهیه نقشه ساختمان در میان هر گروه جامعه آماری. مأخذ: یافته‌های مستخرج از پرسشنامه، ۱۳۹۳.

۲- نحوه تهیه زمین و مساحت فضای خانه

یکی از مؤلفه‌های اثرگذار در الگوی مساکن روستایی نحوه تهیه زمین، مساحت حیاط و زیربنای خانه است. در اینجا باتوجه به شناخت محلّی از چگونگی تأمین زمین مسکونی جامعه مورد نظر در چهار گروه دسته‌بندی شدند: ۱- خانوارهایی که خانه‌های قبلی خود را تخریب و در حیاط قبلی به بازسازی آن مبادرت کرده‌اند ۲- خانوارهایی که خانه‌های خود را در فضای خالی حیاط قبلی بنا نموده‌اند ۳- خانوارهایی که فاقد حیاط بوده و زمین مورد نیاز خود را از دیگران خریداری کرده‌اند و ٤- خانوارهایی که از طریق تغییر کاربری اراضی زراعی خود به کاربری مسکونی مبادرت به احداث خانه کرده‌اند. مقایسه یافته‌های تحقیق در میان دو گروه استفاده کننده از وام مسکن و فاقد وام بانکی نتایج جالبی را نشان می‌دهد. چرا که در میان گروه اول (بهره‌مند از وام مسکن) تعداد افرادی که خانه‌های خود را در زمین قبلی بازسازی کرده و یا زمین جدید خریداری کرده‌اند، بیش از گروه دوم است. برعکس در میان خانوارهای گروه دوّم تعداد کسانی که در فضاهای خالی حیاط قبلی و یا از طریق تغییر کاربری اراضی اقدام به ساخت‌وساز کرده اند، بیش از گروه اول بوده است. همچنین مقایسه این داده‌ها با میانگین مساحت حیاط و زیربنای خانه‌های دو گروه نتایج جالب‌تری را نشان می‌دهد. زیرا این شاخص‌ها در میان خانوارهای بدون استفاده‌کننده از وام مسکن، به ترتیب برابر ٦٨٥/٥ و ۱۰٥/٥ مترمربع و در میان دریافت‌کنندگان تسهیلات معادل ۳٦۱/٥ و ۹۱/٥ مترمربع می‌باشد. بنابراین به‌نظر می‌رسد که گروه استفاده کننده از وام مسکن، غالباً جزو خانوارهای فقیرتر و گروهی که از تسهیلات دولتی بهره نبرده‌اند، خانوارهای متمول‌تری بوده‌اند. چراکه خانوارهای متمول‌تر منابع معیشتی متنوع‌تری نسبت به خانوارهای وام‌گیرنده خواهند داشت که این عامل موجب شده است شاخص‌های اشغال فضای آن‌ها بیشتر از افراد تحت پوشش دولت باشد (نتایج جدول شماره ۲ نیز گویای این مطلب می‌باشد).

نکته درخور توجه اینکه طبق ضوابط بنیاد مسکن الگوی مساحت زیربنای خانه برای اعطای تسهیلات حداکثر ۸۰ مترمربع می‌باشد، لیکن این شاخص در عمل به ۹۱/٥ مترمربع افزایش یافته است. همچنین طبق

[Downloaded from jhre.ir on 2026-11-29]

ضوابط مصوب طرح‌های هادی روستاهای مورد مطالعه الگوی تفکیک حیاط‌ها ۲۰۰ مترمربع بوده است، امّا در عمل این شاخص در میان دریافت‌کنندگان وام مسکن (میانگین مساحت حیاط خانه‌های دارای وام ۳۶۱/۵ مترمربع است)، حدود ۱/۸ برابر و در میان خانوارهای فاقد وام مسکن (میانگین مساحت حیاط خانه‌های بدون وام مسکن ۶۸۵/۵ مترمربع است)، حدود ۳/٤ برابر افزایش داشته است که حاکی از عدم دقت برنامه‌ریزان و مجریان طرح در شناخت الگوهای مسکونی جامعه مورد نظر می‌باشد.

۳- جانمایی ساختمان و ضمایم آن

جانمایی خانه اصلی

در گذشته الگوی غالب استقرار خانه در روستاهای ترکمن نشین معمولاً در وسط حیاط بوده است. نحوه استقرار خانه نسبت به خانه‌های مجاور نیز غالباً به شکل خطی آرایش می‌یافته است. چنین الگوی استقرار زاییده ساختار ایلی و نظام معیشتی گروهی آن‌ها در واحدهایی مرسوم به «اوبا[۸]» بوده است. در چنین الگویی معمولاً خانه مسکونی در وسط حیاط و تمام عناصر مرتبط با دام و زراعت پیرامون آن استقرار می‌یافتند. تنوع تعداد عناصر مذکور حسب توان اقتصادی خانوارها تفاوت می‌کرد. خانوارهایی که منابع معیشتی مختلط (دامداری، زراعت و باغداری) داشتند، حیاط‌های وسیع‌تری نسبت به خانوارهای دیگر داشتند.

یافته‌های تحقیق حاکی از آن است که موقعیت خانه در هر دو گروه استفاده کننده از وام مسکن و فاقد وام مسکن، تقریباً مشابه هم بوده است. به‌طوری‌که تقریباً نیمی از جامعه مذکور خانه‌های خود را در کنار خیابان یا کوچه (در گروه با وام مسکن ٤۹/۳٪ و بدون وام مسکن ٤۷/۳٪) بنا کرده‌اند. همچنین ۳۵/۳ درصد خانوارهای فاقد وام مسکن، منازل خود را با کاربری تجاری- مسکونی ساخته‌اند. این در حالی است که با وجود اعمال محدودیت‌های قانونی در ساخت خانه با کاربری تجاری- مسکونی در گروه بهره‌مند از وام مسکن، ۲۵/۳ درصد آن‌ها خانه‌های خود را بدین شکل ساخته‌اند (جدول شماره ۳).

گروه‌ها / مؤلفه	بازسازی در محل خانه قبلی		فضا خالی حیاط قبلی		خرید زمین جدید		تغییر کاربری زراعی و باغی		میانگین مساحت حیاط	میانگین مساحت زیربنا
	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	مترمربع	مترمربع
دارای وام مسکن	۲۷	۱۸	۷٦	۵۰/۷	۳٦	۲٤	۱۱	۷/۳	۳٦۱/۵	۹۱/۵
بدون وام مسکن	۱۸	۱۲	۸۱	۵٤	۲۷	۱۸	۲٤	۱٦	٦۸۵/۵	۱۰۵/۵

ج ۲. مقایسه نحوه تهیه زمین مسکونی، مساحت حیاط و زیربنای ساختمان میان دو گروه جامعه نمونه. مأخذ: یافته‌های مستخرج از پرسشنامه، ۱۳۹۳.

گروه‌ها / مؤلفه	موقعیت خانه				نوع کاربری			
	وسط حیاط		کنار معابر		مسکونی		تجاری- مسکونی	
	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد
دارای وام مسکن	۷٦	۵۰/۷	۷٤	٤۹/۳	۱۱۲	۷۷/۳	۳۸	۲۵/۳
بدون وام مسکن	۷۹	۵۲/۷	۷۱	٤۷/۳	۹۷	٦٤/۷	۵۳	۳۵/۳

ج ۳. مقایسه موقعیت خانه و نوع کاربری آن در دو گروه از جامعه نمونه. مأخذ: یافته‌های مستخرج از پرسشنامه، ۱۳۹۳.

[Downloaded from jhre.ir on 2026-11-29]

ضمایم خانه

جدای از خانـه مسـکونی، ضـمایم آن در خانـه‌هـای روستایی نمایانگر سایر کارکردهای آن مـی‌باشـد کـه از وجوه متمایز خانه‌های روسـتایی بـا خانـه‌هـای شـهری است. یافتـه‌هـای تحقیـق گویـای آن اسـت کـه طـرح بهسازی مسکن در خصوص حفظ کارکردهـای بـومی- سنتی خانه‌های روستایی توفیق چنـدانی نداشـته اسـت چـرا کـه فقـط ۳۷/٤ درصـد اینگونـه خانـه‌هـا دارای کارکردهای جـانبی مسـکن بـوده کـه ۲۳/٤ درصـد آن مربوط به کارکردهای جدید (پارکینگ و باغچه) اسـت. درحالی‌که در گروه عـدم اسـتفاده کننـده از وام بـانکی، سهم خانه‌های دارای کارکردهای جـانبی بـالغ بـر ٦۹/۳ درصد بوده است. اگرچه ممکـن اسـت بخشـی از ایـن تحولات به ساختار اجتماعی (جـوان بـودن گـروه‌هـای سنی) سازندگان گروه بـا وام بـانکی بـوده کـه بـه‌دلیـل نداشـتن زمـین زراعـی ضـرورتی بـر احـداث چنـین فضاهایی نداشته‌اند اما کاهش شدید فضاهای مربوط بـه دامداری جای بسی تأمل دارد (جدول شماره ٤).

ضمایم خانه	دارای وام مسکن		بدون وام مسکن	
	تعداد	درصد	تعداد	درصد
انبار کشاورزی	۸	۵/۳	۱٤	۹/۳
انبار آذوقه	٦	٤	۲٤	۱٦
گاراژ و پارکینگ	۲۲	۱٤/۷	۲۷	۱۸
فضای نگهداری دام	۷	٤/۷	۲۵	۱٦/۷
باغچه	۱۳	۸/۷	۱٤	۹/۳
جمع فضاهای جانبی	۵٦	۳۷/٤	۱۰٤	٦۹/۳
فاقد فضای جانبی	۹٤	٦۲/٦	٤٦	۳۰/۷

ج ٤. مقایسه توزیع انـواع ضـمایم خانـه (کارکردهـای جـانبی خانـه) میـان دو گـروه از جامعـه نمونـه. مأخذ: یافته‌های مستخرج از پرسشنامه، ۱۳۹۳.

٤- فرم و جهت‌یابی خانه

دسترسی مستقیم به آفتاب یکی از پارامترهای مهم در جهت‌یابی ساختمان و همچنـین بـرای طراحـی فـرم و شکل آن است زیرا تغییـرات روزانـه و فصـلی مواضـع خورشید در آسمان بـه نحـو بـارزی چگـونگی آرایـش مساکن و شکل و معماری آن‌هـا را تحـت‌الشـعاع قـرار می‌دهد. بدین منظور نوسانات زوایای تابشـی خورشـید برای عرض ۳۷ درجه که قابل تعمیم برای منطقه مـورد مطالعه است، در مقـاطع مختلـف سـال بـه شـرح ذیـل به‌دست آمده است (طاهباز،۱۰،۱۳٦۱).

- برای اول فروردین و مهر ماه: ۵۳ درجه
- برای اول تیرماه: ۷٦ درجه
- برای اول دی ماه: ۲۹ درجه

ملاحظه می‌گردد که اختلاف زاویـه تـابش آفتـاب در بالاترین و پایین‌ترین حالات خود به ٤۷ درجه می‌رسد. بنابراین پایین بودن زاویه تابش در زمستان همراه با بـالا بودن تعداد روزهای ابری در این فصل تـأثیر خاصـی را بر جهت‌یابی و فرم ساختمان‌های مسکونی گذارده است (میرزاعلی،۵٦،۱۳۸۷).

جهت‌یابی ساختمان

در گذشته جهت‌یابی خانه‌ها غالباً بـه سـمت جنـوب بوده است، منتها محور اضـلاع شـمالی- جنـوبی آن‌هـا دقیقاً با محور طول جغرافیایی منطبق نبوده و با زاویه‌ای حدود ۱۰ تا ۱۵ درجه به سمت شرق تمایل دارد. شایان ذکر است طبق مطالعه‌ای که توسط یکـی از نگارنـدگان این پژوهش در پایان نامه کارشناسی معماری روسـتایی منطقه مورد مطالعه انجام گرفتـه اسـت، بهتـرین حالـت برای دریافت نور خورشید نیـز همـین حالـت گـزارش شده است (میرزاعلی،۵۷،۱۳۸۷).

یافته‌های تحقیق حاکی از آن هستند که در جهت‌یـابی الگوهـای خانـه‌سـازی دارای وام مسـکن و بـدون وام مسکن، به ترتیب ۷۰/۷ و ٦۳/۳ درصـد، جنـوبی بـوده، لیکن امروزه نحوه دسترسی به معابر بر تفکیک قطعـات مسکونی و پیامد آن بـر نحـوه جهـت‌یـابی بناهـا تـأثیر

[Downloaded from jhre.ir on 2026-11-29]

قابل ملاحظه‌ای داشته است. به‌طوری که ۲۹/۳ درصد خانه‌های گروه دارای تسهیلات و ۳۶/۷ درصد خانه‌های بدون تسهیلات مسکن، رو به آفتاب نبوده‌اند (جدول شماره ۵).

فرم (پلان) خانه

تا قبل از دهه ۱۳۶۰ فرم و پلان اکثر مساکن در حوزه روستاهای مورد مطالعه، طولی و مستطیلی شکل بوده است. به‌گونه‌ای که اتاق‌ها به‌صورت ردیفی در کنار هم به یک ایوان در سمت جنوب متصل بودند. این خانه‌ها در همه جهات دارای بازشوهایی بوده‌اند. اما امروزه فرم پلان ها عموماً به شکل مربع نزدیک‌تر است. در الگوی امروزی جدای از ایوان در پیشانی ساختمان، طراحی یک فضای عمومی به نام «هال» که پیونددهنده میان اتاق‌هاست، اجتناب‌ناپذیر می‌نماید. به‌طوری که ۹۴ درصد آن‌ها دارای هال بوده‌اند. همچنین ارتفاع پنجره‌ها در الگوهای قدیمی از کف اتاق[9] معمولاً حدود نیم متر می‌باشد. درحالی‌که در الگوهای جدید این رقم به بیش از یک متر (۱۱۰ الی ۱۲۰سانتی متر) افزایش یافته است. همچنین آشپزخانه باز (اُپن) و احداث حمام در درون ساختمان مسکونی (خانه اصلی) از ویژگی‌های خاص خانه‌های امروزی است. به‌گونه‌ای که ۱۰۰ درصد خانه‌ها دارای آشپزخانه و بالای ۹۰ درصد آن‌ها (۹۸/۷درصد خانه‌های دارای وام و ۹۲/۷درصد خانه‌های بدون وام مسکن) دارای حمام در داخل ساختمان مسکونی هستند. اما ساخت توالت در درون خانه در هر دو گروه عمومیت نیافته و کمتر از ٦ درصد آن‌ها در داخل ساختمان قرار دارند. این بررسی‌ها نشان می‌دهد که میانگین تعداد اتاق در خانه‌های بدون تسهیلات بیشتر از خانه‌های تسهیلاتی بوده است. به‌گونه‌ای که این شاخص به خانه‌های بدون تسهیلات ۳/٤٥ واحد و برای خانه‌های تسهیلاتی ۲/۷۵ واحد بوده و دامنه نوسانات آن در گروه نخست (دارای وام مسکن) بین ۲ تا ٤ اتاق و در گروه دوم (بدون وام مسکن) بین ۲ تا ٦ اتاق تفاوت می‌کند. به‌نظر می‌رسد محدودیت رعایت ضابطه احداث واحدهای ۸۰ متری در کاهش این شاخص در خانه‌های تسهیلاتی نقش زیادی داشته است. در خصوص سایر پارامترها تفاوت چندانی بین خانه‌های تسهیلاتی و فاقد تسهیلات وجود ندارد (جدول شماره ٦).

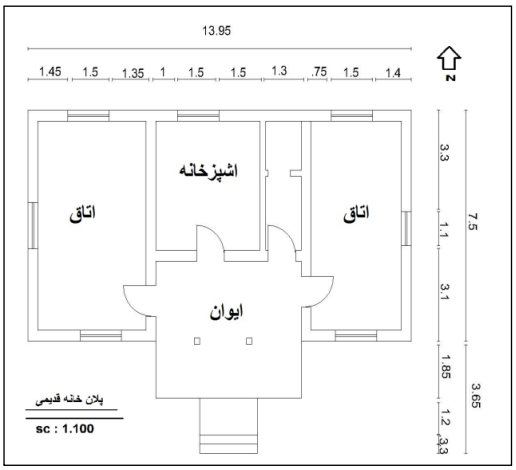
گروه‌ها / جهت	شمال		جنوب		شرق		غرب	
	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد
دارای وام مسکن	۲۷	۱۸	۱۰٦	۷۰/۷	۱٤	۹/۳	۳	۲
بدون وام مسکن	۲٤	۱٦	۹۵	٦۳/۳	۲۲	۱٤/۷	۹	٦
جمع/ درصد	۵۱	۱۷	۲۰۱	٦۷	۳٦	۱۲	۱۲	٤

ج ۵. مقایسه جهت‌یابی خانه‌ها در بین گروه‌های جامعه مورد مطالعه. مأخذ: یافته‌های مستخرج از پرسشنامه، ۱۳۹۳.

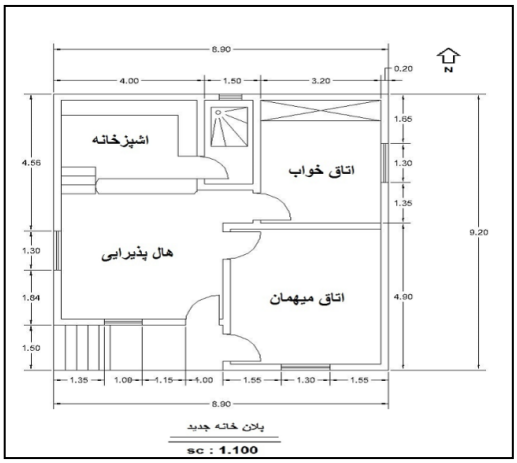
گروه‌ها / مؤلفه	متوسط تعداد اتاق	دارای هال (درصد)	دارای ایوان (درصد)	دارای آشپزخانه (درصد)	حمام داخل خانه (درصد)	توالت داخل خانه (درصد)
دارای وام مسکن	۲/۷۵	۹۷/۳	۹٤/۷	۱۰۰	۹۸/۷	۳/۳
بدون وام مسکن	۳/٤٥	۹٤	۹۷/۳	۱۰۰	۹۲/۷	٦

ج ٦. مقایسه اجزای واحدهای ساختمانی در میان دو گروه از جامعه نمونه. مأخذ: یافته‌های مستخرج از پرسشنامه، ۱۳۹۳.

[Downloaded from jhre.ir on 2026-11-29]

ت ۱. نمونه‌ای از پلان خانه‌های قدیم در منطقه مطالعاتی برداشت میدانی نگارندگان، ۱۳۹۳.

ت ۲. نمونه‌ای از پلان خانه‌های جدید در منطقه مطالعاتی برداشت میدانی نگارندگان، ۱۳۹۳.

۵- ملاحظات امنیتی حریم خانه

یکی از ویژگی‌های روستاهای ترکمن نشین در گذشته، بافت باز آن بود که خانه‌ها با فاصله‌های زیاد نسبت به هم و بدون عناصر تفکیک‌کننده حیاط‌ها مشخص می‌شود و اگر از وجود برخی حصارهای پرچینی در پیرامون «جارها[۱۰]» صرف‌نظر شود، عملاً هیچ مانعی بین خانه‌های همسایگان به چشم نمی‌خورد و به‌عبارت دیگر مرز بین حیاط با همسایگان قابل تشخیص نبود. درحالی‌که امروزه دیوارکشی و ساختن درب ورودی حیاط به‌سرعت در حال گسترش می‌باشد. به‌نظر می‌رسد اهمیت‌یابی مالکیت خصوصی و تغییر نوع خانوارها از «شکل گسترده» به «شکل هسته‌ای» (که تحت نفوذ فرهنگ شهری نمود یافته است) و نیز بهم خوردن بافت همسایگی سابق که دارای انسجام فامیلی بیشتری بود و امروزه به ورود غریبه‌ها انجامیده، ضرورت تحدید حریم‌های سکونتی را نسبت به گذشته، بیشتر ساخته و در نتیجه به گسترش دیوارکشی و نصب درب حیاط‌ها انجامیده است (نظری و پک،۱۳۹۲، ۳۵). در این راستا یافته‌های تحقیق نشان می‌دهند که حیاط‌های بیش از نیمی از جامعه مورد مطالعه (دارای وام بانکی ۵۸ درصد و بدون وام بانکی ۵۰/٦ درصد) دارای دیوار بوده‌اند، این در حالی است که سهم خانه‌های دارای دروازه در گروه بهره‌مند از وام مسکن ٤٧/٣ درصد و گروه فاقد تسهیلات بانکی ۳۰/۷ درصد بوده است. این بررسی نشان داد که سهم مصالح جدید (آجر و بلوک) نسبت به مصالح قدیم (چینه گلی) در ساخت دیوارهای هر دو گروه، تفاوت محسوسی دارد (جدول شماره ۷).

٦- الگوی مصرف انرژی

یکی از نکات مهم درطرح بهسازی مسکن روستایی، تلاش در جهت بهینه‌سازی مصرف انرژی در ساخت مساکن می‌باشد تا از یک سو، صرفه‌جویی در مصرف انرژی را به‌دنبال داشته و از سوی دیگر، از تحمیل هزینه اضافی به دوش خانوارهای روستایی بکاهد. در این زمینه متغیرهایی مثل شکل، ابعاد و موقعیت بازشوهای (درب و پنجره) ساختمان و نیز مصالح مورد استفاده در آن‌ها و شیوه ساخت به‌ویژه پنجره‌های دوجداره مورد بررسی قرار گرفتند. یافته‌های تحقیق حاکی از آن است که از دید مهندسین ناظر فنی طرح‌ها، در ۷۰/٦ درصد (۲۵/۳ درصد خوب و ٤٥/٣ درصد

[Downloaded from jhre.ir on 2026-11-29]

متوسط) ساختمان‌ها، معیارها و موازین مربوط به الگوی مصرف انرژی از حد متوسط به بالا رعایت شده است و ۳۱/۳ درصد نیز ضعیف بوده است (جدول شماره ۸).

نوع دیوار	دارای وام مسکن		بدون وام مسکن	
	تعداد	درصد	تعداد	درصد
آجری	٤١	۲۷/۳	۳۸	۲۵/۳
بلوکی	۳۹	۲٦	۲۹	۱۹/۳
چینه گلی	۷	٤/۷	۹	٦
دارای دیوار	۸۷	۵۸	۷٦	۵۰/٦
فاقد دیوار	٦۳	٤۲	۷٤	٤۹/٤
مأخذ: یافته‌های مستخرج از پرسشنامه، ۱۳۹۳				

ج ۷. مقایسه وضعیت دیوارها در حیاط خانه‌ها دو گروه. مأخذ: یافته‌های مستخرج از پرسشنامه، ۱۳۹۳.

گروه‌ها / جهت	خوب		متوسط		ضعیف	
	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد
دارای وام مسکن	۳۸	۲۵/۳	٦۸	٤۵/۳	٤٤	۲۹/٤
بدون وام مسکن	۱۳	۸/۷	۵۹	۳۹/۳	۷۸	۵۲

ج ۸. مقایسه وضعیت رعایت الگوهای مصرف انرژی در بین مساکن دو گروه از جامعه نمونه. مأخذ: یافته‌های مستخرج از پرسشنامه، ۱۳۹۳.

نتیجه

بر پایه رویکردهای بوم‌شناختی مسکن مفهومی چند وجهی است که مفاهیمی مانند آسایش و امنیت، شیوه زیست، فرهنگ و هویت، پایگاه اجتماعی ساکنان و غیره را در برمی‌گیرد. بدین‌سان معلوم می‌شود که مسکن نه صرفاً کالبدی است و نه صرفاً فعالیت‌های مجرد، بلکه حاصل هر دو است. از سوی دیگر بر مبنای نگرش سیستمی مسکن قرارگاه‌هایی است که هر یک از اجزا و عناصر آن با ساخت و کارکردهای مشخص، کلیت یکپارچه مسکن را مشخص می‌سازند. کلیتی که حاصل تعامل میان عوامل طبیعی، اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی بومی یک ناحیه و قلمرو جغرافیایی می‌باشد. الگوی بومی مساکن روستاهای ترکمن نشین دهستان سلطانعلی، اگرچه ممکن است از حیث خصوصیات جغرافیایی و اقتصادی هم‌سنخی و تشابهات عامی را با دیگر نقاط روستایی کشور داشته باشد، اما از منظر ویژگی‌های اجتماعی، فرهنگی پایداری تأمل برانگیزی را در حفظ پاره‌ای مواریث پیشین در خود دارد که می‌تواند به‌عنوان الگوی بومی خاص مساکن روستاهای ترکمن نشین به‌حساب آید. بر این اساس اهم نتایج مربوط به اثرات طرح بهسازی مسکن منتج از این تحقیق را می‌توان به شرح ذیل جمع‌بندی نمود، امّا قبل از پرداختن به این نتایج، از بررسی یافته‌های مربوط به ویژگی‌های عمومی جامعه مورد مطالعه، می‌توان بیان نمود که اکثر سرپرست خانوارهایی که از طرح بهسازی مسکن روستایی استقبال نموده‌اند اولاً دارای سنین پایین‌تری (جوان‌تر) نسبت به دیگر گروه سرپرست خانوارهایی است که وام مسکن دریافت ننموده‌اند، به‌طوری که بُعد خانوار نیز موید این مطلب می‌باشد که افرادی که دارای سنین پایین تری (گروه بهره‌مند از وام مسکن) بوده‌اند، دارای بُعد خانوار کمتری می‌باشند. ثانیاً اکثر آن‌ها از طبقه کارگران روستایی بوده‌اند که این امر خود نشانگر نقطه قوت طرح بهسازی مسکن در توجه به گروه های فقیر و حاشیه جوامع روستایی مورد مطالعه است و ثالثاً اکثر سرپرست خانوارهای بهره‌مند از وام مسکن، از سطح سواد و تحصیلات نسبتاً بالاتری نسبت به گروه بی‌بهره از این تسهیلات بانکی برخوردار بوده‌اند که علت این امر را می‌توان از تأثیرات مثبت و رابطه مستقیم میزان سواد و آگاهی عمومی جامعه ترکمن نشین روستاییان دهستان سلطانعلی و میزان استقبال آن‌ها از طرح‌های بهسازی مسکن روستایی و بهره‌مندی از آثار و نتایج این قبیل طرح‌ها دانست.

– مقایسه شاخص نحوه طراحی پلان و نقشه خانه‌ها در میان دو گروه، دریافت‌کنندگان وام و فاقد وام مسکن

[Downloaded from jhre.ir on 2026-11-29]

نشان داد که اگرچه نقشه ۱۰۰ درصد خانه‌های گروه نخست به‌دلیل الزامات قانونی توسط مهندسان و معماران تهیه شده است امّا در عمل ٤٥/٣ درصد آن‌ها در هنگام ساخت بنا، مطابق نقشه مصوب عمل نکرده‌اند. این در حالی است که تنها ٥٤/٧ درصد گروه دوّم (بدون وام مسکن) با استفاده از نقشه‌های فنی بناهای خود را ساخته‌اند.

– همچنین مقایسه شاخص مساحت حیاط نشان داد با توجه به اینکه میانگین آن در میان دریافت کنندگان وام مسکن ٣٦١/٥ مترمربع و در گروه دوّم ٦٨٥/٥ مترمربع می‌باشد، الگوی مسکن بومی در میان گروه اوّل رعایت نشده است.

– بررسی شاخص متوسط مساحت زیربنا ساختمان مشخص نمود که مقدار آن در میان گروه نخست ٩١/٥ مترمربع و در گروه دوم ١٠٥/٥ مترمربع بوده و بیانگر تفاوت محسوسی است که این امر به شاخص تعداد اتاق نیز قابل تعمیم می‌باشد. نتایج آزمون T آن در جدول شماره ۹ نشان داده شده است.

گویه‌ها	مقدار t	درجه آزادی (df)	معناداری (sig)
متوسط مساحت حیاط	-٢/٢٧١	٢٩٢	٠/٠٢٤
متوسط مساحت زیربنا	-١/٩٦٢	٢٩٨	٠/٠٥١
متوسط تعداد اتاق ها	-٣/١٧٧	٢٧١	٠/٠٠٢

ج ۹. بررسی شاخص‌های متوسط مساحت حیاط، زیربنا و تعداد اتاق‌ها در میان دو گروه (آزمون T).

– بررسی شاخص جانمایی خانه اصلی در حیاط مشخص نمود که اگرچه در گذشته الگوی غالب خانه‌های ترکمن نشین منطقه مطالعاتی در مرکز حیاط مستقر بوده است، لیکن امروزه گرایش به ساخت خانه در کنار معابر افزایش یافته است به‌گونه‌ای که ٤٩/٣ درصد خانه‌های دارای وام و ٤٧/٣ درصد خانه‌های بدون وام به کنار معابر روستایی انتقال یافته است.

– بررسی شاخص ارتفاع بنا، مشخص نمود که در گذشته احداث خانه‌های دو طبقه در میان روستاهای ترکمن نشین دهستان سلطانعلی شهرستان گنبدکاووس، چندان مرسوم نبود و صرفاً به خان‌ها و افراد ثروتمند اختصاص داشت. امروزه این رویه تغییر یافته و به پیدایش الگوی مسکن تجاری- مسکونی همانند شهرها منجر شده است. به گونه‌ای که در میان گروه نخست (دارای وام مسکن) بالغ بر ٢٥/٣ درصد و در گروه دوّم ٣٥/٣ درصد خانه‌ها، این‌گونه بودند.

– الگوی غالب شاخص جهت‌یابی خانه‌ها، اگرچه در گذشته رو به سمت جنوب بوده است لیکن امروزه ٢٩/٣ درصد خانه‌ها در میان گروه دارای وام و ٣٦/٧ درصد خانه‌های بدون وام مسکن، رو به آفتاب نبوده است که بیانگر درجه عدول از الگوی بومی آن‌ها می‌باشد.

– الگوی فرم و پلان اکثر خانه‌های اصلی در گذشته مستطیلی شکل بوده و غالباً به یک ایوان در سمت جنوب متصل می‌شد، الگویی که امکان سیرکولاسیون هوا را به‌خوبی میسر می‌ساخت. امّا امروزه با الهام از معماری شهری بیشتر خانه‌ها مربعی شکل و یا چندوجهی هستند. همچنین ابعاد پنجره‌ها و عناصر درونی آن نیز دچار تحول شده است. انتقال عناصری مثل آشپزخانه، حمام و توالت به درون پلان خانه از مظاهر الگوی جدید می‌باشد.

– بررسی معیارهای مربوط به ضمایم خانه‌ها، حاکی از آن است که مهمترین پیامد منفی طرح بهسازی مسکن در روستاهای ترکمن نشین دهستان سلطانعلی، در کم‌توجهی به مقوله کارکردهای جانبی مساکن بوده است (به‌طوری که ٦٢/٦ درصد خانه‌های گروه دارای وام مسکن و ٣٠/٧ درصد خانه‌های گروه بدون تسهیلات بانکی، فاقد فضاهای جانبی بوده‌اند).

[Downloaded from jhre.ir on 2026-11-29]

– بررسی شاخص امنیت و حریم خانه نشـان داده، در گذشته الگوی غالب خانه‌های ناحیه مورد مطالعه، فاقـد دیوار و یا هرگونـه حفـاظ ایمنـی بـوده، لـیکن امـروزه دیوارکشی پیرامون حیاط و نصب دروازه حیاط به‌شدت در حال گسترش می‌باشد.

– همچنین بررسی شاخص الگوی مصرف انرژی نیـز نشان مـی‌دهـد کـه در گذشـته بـه شـرایط اقلیمـی در ساخت بناها از طریق طراحی اندازه پنجره‌ها و موقعیت آن‌ها توجه می‌شده است.

آزمون / شاخص	الگوی معماری روستا	مصرف انرژی	اصول مقاوم‌سازی
Kolmogrov-simrnov	۱/۸۷۱	۱/۵۳۵	۱/۵۲۵
Asymp. Sig	۰/۰۰۲	۰/۰۱۹	۰/۰۱۹

ج ۱۰. بررسی رعایت شاخص‌های الگوی مصرف انرژی در مساکن روستایی.

لیکن امروزه نظارت‌های فنی موجب شـده اسـت کـه بالغ بر ۷۰/٦ درصد آن‌ها معیارهای ساخت در مصـرف انرژی را با تغییر ابعـاد بازشـوها، مصـالح و اسـتفاده از پنجره‌های دو جداره بهبود بخشیده‌اند.

به‌طور کلی، یافته‌های تحقیق نشان می‌دهد که طراحان و مجریان این طرح‌ها، معیارهای مربوط به الگوی بومی مساکن روستایی منطقه مورد مطالعه را کمتر مورد توجه قرار داده اند. لذا در یک نتیجه‌گیری کلی می‌توان اذعـان داشت که اگر چه طرح بهسـازی مسـکن روسـتایی، در زمینه ارتقای فرهنگ روستاییان در زمینـه تهیـه طـرح و نقشه، رعایت حـریم امنیـت و الگـوی مصـرف انـرژی واحدهای مسکونی، نتایج مثبـت و اثربخشـی را در پـی داشته، اما در زمینه بسیاری از معیارهـای الگـوی بـومی مسـکن تـرکمن، از جملـه جانمـایی خانـه در حیـاط، جهت‌یابی خانه‌ها، تغییر کارکردهای اقتصادی و ارتفـاع بناها، نتایج چندان مناسبی نداشته است.

پی‌نوشت

1. indigenous pattern of housing
مسکن بومی؛ سرشار از تکنیک‌ها و کاربست‌های مناسب و همساز بـا اقلیم روستایی است. به این جهت معماری بومی ایران ناشـی از تنـوع اقلیمی و شرایط آب و هوایی است که گونه‌ای همساز و منطبق را بین معماری و شرایط زیست محیطی و در عین حال اقتضای جغرافیایی و مکانی شکل می‌دهد. ایـن امـر خاصـه در منـاطق روسـتایی ایـران در به‌کارگیری مصالح بوم آورد و خلق تکنیک‌های ویژه سـاخت مسـکن خود را مـی‌نمایانـد کـه کارآمـدترین روش پاسـخگویی بـه نیازهـای فیزیکی و روحی ساکنان می‌باشد (محمودی نژاد،۱۳۸۸، ۸٤).

2. Retrofitting

3. Social Justice

٤. این طرح در سال ۱۳۸٤ در هیأت دولت مطرح شده و به تصـویب رسید.

۵. طبق آخرین آمـار، نمـای مسـاکن روسـتایی کشـور بـه قـرار زیـر می‌باشد: ۲۵ درصد آجرگری، ٦ درصد آجر ماشینی، ٦ درصـد سـنگ، ۳۵ درصد سیمان، ۱/۵ درصد چوب، ۱۷ درصد چـوب و ۹/۵ درصـد سایر (بنیاد مسکن انقلاب اسلامی، ۱۳۸۷).

٦. تعیین حجم نمونه آماری با استفاده از فرمول کـوکران بـوده اسـت (حافظ نیا،۱۳۸۷، ۱٤۲).

7. Reliability

8. Oba

9. o.k.b window

۱۰. جار (jar): قطعات زمینی کوچکی هستند که پیرامون خانه‌ها قرار داشته و با کارکردهایی مانند کشت علوفه، محل نگهداری کاه، گوساله و برّه و...، مشخص می‌شوند (نظری و پک،۱۳۹۲، ۳٤).

فهرست منابع

– اهری، زهرا و دیگران. (۱۳٦۷)، مسکن حداقل، تهران: مرکـز تحقیقات ساختمان و مسکن، وزارت مسکن و شهرسازی.

– آلپـاگونوولو، آدریـانو. (۱۳۸٤)، معمـاری بـومی، متـرجم: علیمحمد سادات افسری، تهران: انتشارات فضا.

– بنیـاد مسـکن انقـلاب اسـلامی. (۱۳۸۵)، مجموعـه قـوانین و مقـررات اختصاصـی عمـران روسـتایی، معاونـت عمـران روستایی، تهران.

– بنیاد مسکن انقلاب اسلامی. (۱۳۸۷)، گزارش عملکرد سـال ۱۳۸۷: دفتر کل مسکن روسـتایی، حـوزه معاونـت بازسـازی و مسکن روستایی، تهران.

– بیتی، حامـد. (۱۳۹۱)، ارزیـابی جایگـاه الگوهـای بـومی در برنامه‌های ساخت‌وساز مسکن روستایی، مورد: استان آذربایجان شرقی، مجلـه مـدیریت شـهری، شـماره ۲۹، بهـار و تابسـتان، صص۱۱۵-۱۳۰.

[Downloaded from jhre.ir on 2026-11-29]

– پـک، محمـود. (۱۳۸٤)، مطالعـه تطبیقـی پیامـدهای فضـایی احداث سد در تحول ساختار زراعـی، تهـران: دانشـگاه شـهید بهشتی، پایان‌نامه کارشناسی‌ارشد.
– چپرلی، حامد. (۱۳۸٦)، نقش درآمد در تحول الگوی مسـکن روستایی، تهران: دانشکده علوم زمین، دانشـگاه شـهید بهشـتی، پایان‌نامه کارشناسی‌ارشد.
– حافظ‌نیا، محمدرضا. (۱۳۸۷)، مقدمه‌ای بـر روش تحقیـق در علوم انسانی، انتشارات سمت، تهران.
– حجت، عیسی. (۱۳۸۵)، تـأثیر اصـلاحات ارضـی بـر شـکل روستاهای ایران، مجله هنرهای زیبا، شماره ۲٦، تابستان، صص ۸٤-۷۵.
– دوران، دانیـل. (۱۳۷۰)، نظریـه عمـومی سیسـتم‌هـا، ترجمـه محمد یمینی، انتشارات آموزش انقلاب اسلامی، تهران.
– رسـتمی، شـاه بختـی؛ میرزاعلـی، محمـد. (۱۳۹۲)، واکـاوی مکانیابی کـاربری‌هـا در طـرح‌هـای هـادی روسـتایی (مطالعـه موردی: روستاهای شهرسـتان گنبـدکاووس)، فصـلنامه اقتصـاد فضا و توسعه روستایی، شماره ۲، تابستان، صص۹۳-۱۱۸.
– سازمان برنامه و بودجه. (۱۳۷۸)، سند برنامه، برنامه سوم توسـعه اقتصادی اجتمـاعی و فرهنگـی جمهـوری اسـلامی ایـران (۱۳۸۳-۱۳۷۹)، پیوست شماره نامه لایحه برنامه، جلد دوم، تهران.
– سرتیپی‌پـور، محسـن. (۱۳۸٤)، شـاخص‌هـای معمـاری مسـکن روستایی در ایران، مجله هنرهای زیبا، دانشگاه تهران، شماره ۲۲.
– سرتیپی‌پور، محسن. (۱۳۸۵)، مسکن روستایی در برنامه‌هـای توسعه، مجله هنرهای زیبا، شماره ۲۷، پاییز، صص٤۷-٥٦.
– سرتیپی‌پور، محسن. (۱۳۸۷)، تجارب خارجی تأمین مسـکن روستایی، مجله آبادی، شماره ٥۹، تابستان، صص ٦-۱۱.
– طاهباز، منصوره. (۱۳٦۱)، اقلـیم و معمـاری-۱ (خورشـید و جهت‌گیری ساختمان)، دفتر اول، دفتر فنـی جهـاد دانشـگاهی، دانشگاه شهید بهشتی، تهران.
– ظاهری، محمد. (۱۳۷۸)، بررسی ویژگی‌های کالبدی/ فیزیکی مساکن روستایی – به‌لحاظ مطلوبیت و نامطلوبیـت – و روابـط آن‌ها با عوامل طبیعی، مجله جغرافیا و برنامه‌ریـزی، شـماره ۷، بهار و تابستان، صص۱٥۹-۱۷٦.
– فاتح، محمد و بابک داریـوش. (۱۳۹۰)، معمـاری روسـتایی ۱و۲، تهران: انتشارات علم و دانش: ثامن الحجج، چاپ سوم.
– کریمی آذر، امیررضا؛ شمسـی یوسـفی، احمدرضـا. (۱۳۸۸)، مسکن روستایی با رویکردی به بهسازی و مقاوم‌سازی مسـکن روستایی، اولین کنفرانس ملی مسکن و توسعه کالبـدی روسـتا، زاهدان: دانشگاه سیستان و بلوچستان.
– گلپایگانی، عبدالعلی و همکاران. (۱۳۹۲)، طرح مسکن روسـتایی و تأثیر آن بر شـاخص‌هـای بهداشـتی و ایمنـی مسـکن، فصـلنامه مسکن و محیط روستا، شماره ۱٤٤، زمستان، صص٤۹ – ٥۹.
– محمـودی نـژاد، هـادی. (۱۳۸۸)، مسـکن بـومی تـرکمن- گونه‌شناسی و ملاحظات کالبدی، تهران: انتشارات هله/ طحان.
– مخبر، عباس. (۱۳٦۳)، ابعاد اجتماعی مسکن، ترجمـه مرکـز مدارک اقتصادی- اجتماعی، تهران: انتشارات سـازمان برنامـه و بودجه.
– مرکـز آمـار ایـران. (۱۳۹۰)، سرشـماری عمـومی نفـوس و مسکن، استان گلستان، شهرستان گنبدکاووس.
– موسوی، سیدمحمد. (۱۳۸۰)، بررسی آثار اجتماعی طرح‌های بهسـازی در روسـتاهای اسـتان اصـفهان، واحـد اجـرا: مرکـز تحقیقات و بررسی مسایل روستایی، محل اجرا: استان اصفهان.
– میرزاعلی، محمد. (۱۳۹۰)، امکان سنجی و ارزیابی مشـارکت مردمی در برنامه‌ریزی توسعه پایدار روستایی، دانشگاه پیام نور، پایان‌نامه کارشناسی‌ارشد.
– نظری، عبدالحمید و محمود پـک. (۱۳۹۲)، ارزیـابی الگـوی بـومی مسـکن در طـرح بهسـازی مسـکن روسـتایی، فصـلنامه برنامه‌ریزی کالبـدی- فضـایی، دانشـگاه پیـام نـور، شـماره ۱، زمستان، صص۲۷- ۳۸.
– ولی‌زاده، محمدرضا؛ سلیقه، الهام. (۱۳۸۸)، ارزیابی طرح‌های اجرا شده مساکن روستایی طرح ویژه بهسازی براساس احکـام و ضوابط طرح گونه‌شناسی مسکن روسـتایی، اولـین کنفـرانس ملی مسکن و توسعه کالبدی روستا، زاهدان: دانشگاه سیستان و بلوچستان.
- Knapp, E. (1982), Housing Problems in Third World, University of Stuttgart.
- Low. S. and Chambers. E. (1989), Housing cultur, and Design, Edited by Low,s. and Chambers.E Philadelphia, university of pennsylvania press.
- Rapoport. A. (2005), cultur, Architecture, and Design, Locke Science Publishing Comany. Inc.
- Rapoport. A. (1977), Human, Aspects of urban form: towards a man, Environment Approach to urban form an Design, Peryamon.
- Wehmeier, Kai F. (2005), "Gottlob Frege," The Encyclopedia of Philosophy, 2nd edition, Donald Borchert, editor-in-chief, Macmillan Reference USA.
- Werner, C. M, Altman, I. Oxleyd. D. (1986), temporal asfects of homes: atransactional perspective In Home Environments, edited by warner. C.M. and Altman I, Newyork and London, Plenum press.

[Downloaded from jhre.ir on 2026-11-29]